ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 13 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1873 — ԹԻՒ 953

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գաղղիացւոց նախորդ կայսեր Նաբոլէոն Երրորդին մահը, որ վախճանեցաւ Անգղիոյ մէջ, ոչ սակաւ դիւրութիւն պիտի մատուցանէ, կըսեն Եւրոպիոյ լրագիրք ոմանք, Գաղղիոյ գործոց բարեկարգ յառաջադիմութեան և հասարակապետական կառավարութեան հաստատութեանը։ Այսու ամենայնիւ Պոնաբարդեան բազմաթիւ կուսակցութեան ամենէն հաւատարիմ անդամները փութալով գային յԱնգղիա, ուր հանգուցեալ կայսեր յուղարկաւորութեան հանդիսին ներկայ գտնուելէ ետև, անոր եօթնևտասնամեայ որդին կայսերական իշխանը՝ Նաբոլէոն Չորրորդ անուամբ կայսր գաղղիացւոց հրատարակեցին խնամակալութեամբ իւր մօրը՝ Եօժէնի կայսրուհւոյն։

Կըհաւատեն թէ Նաբոլէոն Երրորդ կըպատրաստուէր երկրորդ անգամ կերպիւ 'ի Գաղղիա մտնելու, երբ իւր վաղեմի հիւանդութիւնը վրայ հասնելով՝ քանի մը օրուան մէջ վախճանեցաւ։ Եթէ հանգուցելոյն այս դիտաւորութիւնը ստոյգ է, Պոնաբարդեան հզօր կուսակցութիւն մի կենթադրէ, որ կրնայ քաջալերել զՆաբոլէոն Չորրորդ՝ իւր հօրը դիտաւորութիւնը 'ի գործ դնել քիչ ժամանակուան մէջ։ Եւրոպիոյ լրագիրները համակարծիք չեն 'ի վերայ հետևութեան այս մահուան. քանզի մինչդեռ ոմանք՝ ինչպէս վերը ըսինք, կըպնդեն թէ հասարակապետութեան հաստատութեանը նպաստաւոր է, ուրիշները՝ և մանաւանդ Պէրլինի լրագիրները կըսեն թէ այս դէպքը պիտի փութացնէ զհրատարակումն երրորդ կայսրութեան մի 'ի Գաղղիա։ Այս երկու ենթադրութիւններէն որն աւելի հաւանականութիւն ունի և 'ի գործ պիտի դրուի արդեօք. մօտաւոր ապագայն միայն կրնայ յայտնել մեզ։ Առայժմ ստոյգը այն է թէ՝ միապետական կուսակցութիւնը՝ որ գաղղիացի ժողովրդեան մեծագոյն և հանդարտասէր մասէն բաղկացեալ է ու մեծ ազդեցութիւն ունի երեսփոխանական ժողովոյն մէջ, միապետական կուսակցութիւնը՝ կըսեմք, յորում պէտք կրնամք գտնել և զհոգին մոսիւ Թիէր նախագահին, զօրաւոր է յոյժ և խոհեմութեամբ կըվարուի։

Գաղղիական օրագիր մի հետևեալ կերպիւ կընկարագրէ յիշեալ կուսակցութեան ընթացքը.

"Վերսայլի մէջ միապետականք շուտով պիտի յաջողին, կըսէ, երկրորդ խորհրդանոց մի, այսինքն Ծերակուտի ատեան մի հիմնադրել, և պիտի աշխատին գտնել զքաղաքային հաւասարակշռութիւնը՝ որ արդէն խիստ անհաստատ է, 'ի մէջ երեսփոխանական և ծերակուտական ժողովոյ։ Դարձեալ, խիստ հաւանականաբար պիտի որոշեն թէ մոսիւ Թիէր նախագահին ներկայութիւնը հարկաւոր չէ 'ի վիճաբանութիւնս երեսփոխանական ժողովոյն, և պիտի աղաչեն զնա, որ կարելի եղածին չափ հեռու կենայ օրէնսդիր ժողովոյն սրահէն։ Այս կերպիւ, միապետական կուսակցութիւնը կըյուսայ կարող լինել կործանել այժման պաշտօնէից խորհուրդը, և անոր տեղ իւր ուզած մարդիկը դնել և վերջապէս 'ի ձեռս բերել զկառավարչական իշխանութիւնը։ Իւր գլխաւոր նպատակը այս է. քանզի այս միջոցաւ ամենաճիգ 'ի գործ պիտի դնէ գահ մի կանգնել և անոր վերայ թագաւոր մի նստեցնել։ Գուցէ այս թագաւորը՝ մոսիւ Թիէրին արժէքը պիտի չունենայ. բայց հոգ չէ, թագ մի 'ի գլուխն և արքունի գաւազան մի 'ի ձեռին պիտի ունենայ"։

Ռուսաց կառավարութիւնը՝ իւր սովորական խոհեմութեամբը, փափաքելով Անգղիոյ կառավարութեան վասն ապագային ունեցած երկիւղը բոլորովին փարատել 'ի մասին Ռուսաց զօրաբանակին յառաջադիմութեանը Կեդրոնական Ասիոյ մէջ, Ռուսիոյ կառավարութիւնը, կըսեմք, Անգղիոյ դահլճին հետ համաձայնութիւն կամ դաշնադրութիւն մի հաստատելու վերայ է, որով այս երկու մեծ տէրութեանց ազդեցութեան և զօրութեան գիծը պիտի սահմանուի Ասիայի այն տեղուանքը, որք իրենց իշխանութեան ներքև եղած երկիրներուն սահմանաց մէջ տեղը կըգտնուին։ Այս կերպիւ, տարաձայնութիւնը կամ վէճը անկարելի պիտի լինի, կըսեն, 'ի Կեդրոնական Ասիա 'ի մէջ Ռուսիոյ և Անգղիոյ տէրութեանց, որոց իւրաքանչիւրը՝ իրեն յատկացեալ առաքելութիւնը ունի քաղաքակրթելու Կեդրոնական Ասիոյ բարբարոս ժողովուրդները, փոխադարձ առևտրական և ուրիշ յարաբերութիւններով։

Այս մեր ասածները հետևեալ կերպիւ կըհաստատէ Լոնտոնի Թայմզ օրագիրը.

"Լուսաւորութեան և բարօրութեան պատճառ պիտի լինի Ռուսիոյ զօրաց յառաջադիմութիւնը և Ռուսաց վաճառականութեան տարածուիլը այնպիսի երկիրներու մէջ, որոց բնակիչքը ամենաբարբարոս և անուղղայելի կերպիւ աւելի կրօնամոլեն քան զբնակիչս Աֆրիկէի։ Երբոր մեք կըպարծենամք թէ բարձր առաքելութիւն մի կըկատարեմք քաղաքակրթելով Արևելքը, ինչո՞ւ համար պիտի դժկամակիմք երբ կըտեսնեմք թէ ուրիշ տէրութիւն մի ևս նմանօրինակ առաքելութիւն կըստանձնէ։ Միթէ Կեդրոնական Ասիոյ դրանց խորտակումն մեծամեծ բարիք պիտի չպատճառէ՞ եւրոպական աշխարհին։

"Ապագային մէջ ապահովութիւն մի կըհամարուի նոյն իսկ դրացիութիւնը որ պիտի լինի 'ի մէջ Ռուսիոյ և Անգղիոյ տէրութեանց. որոց սահմանաց մէջ տեղը գտնուած երկիրները պիտի մնան ընդ պաշտպանութեամբ միոյն կամ միւսոյն, և պիտի վերաբերին անգղիական կամ ռուսական դրութեանը։ Եթէ Մեծն Բրիտանիա կուզէ իւր ձեռքը պահել միշտ զՀնդկաստան, անհրաժեշտ հարկ կայ որ մեր դրութեան ներքև առնուի Աֆղանստանը. քանզի 30 տարի առաջ եղած պատերազմն կատարելապէս ապացուցեց թէ Հնդկաստանի մեր տէրութեան ամենամեծ վտանգը և դժբաղդութիւնը՝ Աֆղանստանի ապստամբութիւնը կամ նոյն երկրին ուրիշ տէրութեան ձեռքը անցնելը պիտի լինի"։

Ժամանակէ մը 'ի վեր բարեկամական յարաբերութիւնները երթալով կաւելնան Ռուսաց տէրու-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Հնդկաստանի Ճավա կղզւոյն Սուրբայա քաղաքին բնակիչ մեծարգոյ Պարոն Խաչիկ Աբրահամ Թովմասեան պատուաւոր հայ վաճառականն, որ արդէն ծանօթ է մեր ընթերցողաց իւր գրաբար գեղեցիկ ու ազգօգուտ յօդուածովն՝ զոր Արշալուսոյ նախընթաց թուոյն Բանասիրականին մէջ հրատարակեցինք, Պարոն Թովմասեանն, կըսեմ, որ՝ ինչպէս կըտեսնուի, ուսումնական եւ քաջ հայկաբան է, բարեհաճեր է երկրորդ յօդուած մի եւս յուղարկել մեզ ի հրատարակութիւն. որ ոչ նուազ արժանի է ուշադրութեան քան զառաջինն, քէ հայաբնակ խիստ հեռաւոր երկիր մի գալուն պատճառաւ եւ քէ նոյն երկրին մէջ պատահած վտանգաւոր դէպքի մը վրայօք զգուշութեան խրատներ եւ ուրիշ հետաքրքրական տեղեկութիւններ պարունակելուն համար։

Սուրբայա, 15 Նոյեմբեր 1872

Արգոյ խմբագրապետ Արշալուսոյ.

Ողջոյն ձեզ դարձեալ, զի դարձեալ դէպ առ ինձ յղել պատահի ինչ ի պէտս բարեկամաց պատուական լրագրիդ, հանեալ ի Սուրբայա անուն լրագրէ քաղաքիս որ ընդ 21 ամսոյ Հոկտեմբերի անցելոյ։

«Երէկ ըստ ժամու երեկոյին կանգ յարեւմտից հիւսիսոյ յարեւելս հարաւոյ օդերեւոյթ ինչ ընդ ալորտս օդոյ մերոյ ի ձեւ հրեղէն գնդոյ մեծի, սփռելով լոյս ծիրանի անծայրինի։ Իբր վայրկեան և կէս ի վերայ անցեալ, լսելի եղև թնդիւն իբրև զհրացանի մեծի, յորմէ համարի անկեալ օդերեւոյթին 30 քիլոմետրաւ ի բացեայ ի մի. Ջերկրայս. ուստի ընդհանուր անհնարելի տեղեկութեան։ Այժմ երևոյթի զհետ եկն արկած աստղի, զի գնայր յանկարծ ի գլուխ մեծի փողոցին կառք մեծ լծեալ 'ի Սիդնեյի երիվարաց ամեհեաց, որոց շրտուցեալ ի շառայլ և ի շառաչիւն շանթին, խոյացան ի բաց։ Կառավարին կամելով խուսել ի բախելոյ ընդ կառս ինչ, որ ընթանայր յառաջոյ, ձգեաց զճիւանն անդէն ի կողմանէ, մտեալ ի տուն ուրեք յանկեան ուղւոյն, մինչև ի քարշ տանել անուոյ կառացն զբազմաց ինչ եղեալ առ տամբն ի փողոցի ի պէտս ծառայից։ Ազդիանց երկուց, որ շրջէին ընդ այն, ոչ ևս կարացեալ անցս գտանել, միոյ ի նոցանէ յաջմ կցեալ երեսացն քերեցաւ մորթ, և առ նորա վիրաւորեցան ի բազմացէն վարելոյ ի կառացն և միւսոյն ոտքակոխ եղեալ ի ձիոց անկաւ կարեւոր ընդ կառօք։ Ածան փութով մանկունքն ի տուն անդր մօտիկ և կոչեցաւ բժիշկ ի խնամ։ Բայց երիվարաց կառացն մեծի ապստամբեալ ի կառավարէն, ըմբռնեցին փախչել. նամէ։ Անկաւ կառավարն ի նստարանէ իւրմէ, և կառացն տէր, որ կայր ի նմա՝ ջանացեալ և ոչ յաջողեալ զբարձ ածել զերասանակ, փախեաւ յետոյ ուրեմն յետ կոյս կառացն յերկիր, որով խուսեցաւ յաջոյ ծնգանէն։ Կառք և երիվարք նորա գտան ապա բացագոյն ուրեք բախմախորտակ"։ Լրագիրն այսպիսեաւ անցանէ բանիւ, այլ ես յաւելից սակաւ ինչ ստուգագոյն. զի կառքն այն, որ սուրանէր ի սահմանս մահու և կենաց, էր իմ, և որ բազմէրն ի նմա անյայս ի հնարից՝ ես ինքն էի։

Կառավար իմ ըմբռնեալ ի հիւանդութիւն մնայց եալ էր զայլ ոք ի տեղի իւր։ Երկուց ի ծառայից բնակեմ հասուցանել վարձ մեծ, կառավարի և խոհարարի։ Նմա, զի ի ճարտարութիւն նորա ապաստանեալ պարտանայք մեր ի կառադնացութեան, և սմա, զի մարդոյ երկու ինչ մնայ ի կենցաղումս՝ բարի գործ և բարի ճաշ։

Խորհուրդ կալայ ապա փորձել զյաջողութիւն նորոյ ծառային ի լրումն պաշտամանն մեծի, պատուիրեալ կազմել զկառս։ Երեկոյ էր հողմախաղաղ, ոչինչ զովագոյն քան զգնայեալ սփին մղձկուտ. բայց տարածանէր ընդ ոլորտս երկնից երփն երփն գեղեցկութիւն մեծավայելուչ, որպիսի ընդ երկրին յերեկային միայն է տեսանել։ Ի հեծանել իմ ի կառս ասացի իմ անտախակուրդ առալ կլին թէ մարթ էր և նոցա երթալ ընդ իս բաղ սովորութեան անհնար, և մայր իսկ նոցին թուէր կուսակցել նոցա։ Միւս ևս և տեղի տուեալ էր իմ թոթորակ փասափից սիրոյ, այլ բուռն ապարեալ անձին, ոչ զառածայ ի կանոնէ փորձելոյ նախ զկառավար և ապա հաւատալ զմանկունս ի կառս. ուստի եկի միայնակ։ Երիվարք իմ համբուսեալք իբր երագունք առաւել քան զամենեցուն՝ չեն բաղ առելոյ լրագրին ի վեր սիդնեյիք՝ նկատօրք ի Սիդնի նաւահանգէ Աւստրալիոյ՝ ազգ գանդաղ հսկայից. այլ եկեալ են սոքա ի Սանդալուդ մօտակայ կղզւոյն. ուստի և ընծեն ազնուագոյնք ի ձիոց երևեալք ի Ճաւա, գեղովն աշխուժիւ ոչինչ ընդհատ ի նժուգաց արաբացւոց. համակաւ միայն գոյն ինչ խոնարհագոյն։ Եւ սրավարեալ սոքօք և հետ ընդ հետ անցեալ զկառօք, հասի ի քաղաքն անդր, զի յարուարձանս է բնակութիւն մեր։ Գտանին ի տուն կայս ընդ ամրոյն կառայ, որք զեռայլին, սուրայլին, զոռայլին ամենուստ։ Աստ օրէնք են ի վերայ կառավարաց տալ զաջոյ կողմն իւրեանց ի հանդիպել եկաւոր կառաց. և ի ձախմէ անցանել զհամանման կառօք, որոց ազդէն զանձինս ի չուշիւն մտրակի. որով այնպէս վարժին վարել, մինչև արձակել զոդդէս զճայթիւն հրազինու։ Մինչդեռ գնայի յեզր ուղւոյն, որ հանէ ի դաշտն լայնալիր, որ անջրպետէ ընդ քաղաքն և ընդ արուարձանս, և յաջմէ իմ գնայլին կառք բառամիք, և

թեան, որ հինգ միլիոնի չափ ժողովուրդ ունի, և Ռուսիոյ կայսերութեան մէջ։

Յիշեալ երկրին, այսինքն Շուէտի Աֆթօնպլատըլթ օրագիրը նոր վկայութիւն մի կուտայ այս բարեկամական դաշնանց, հետևեալ կերպիւ խօսելով կեդրոնական Եւրոպիոյ մէջ պատահած դէպքերուն վրայ։

«Տակաւին շատ ժամանակ չկայ, որ Շուէտի ժողովուրդը անհանգարտ սրտիւ և կասկածանօք պիտի նկատէր որ և է ընդարձակութիւնը Ռուսիոյ իշխանութեան. իսկ այսօր միտքերը բոլորովին փոխուած են ըստ այսմ մասին. քանզի վաճառականութեան զարգացումը և աւելի շարունակ յարաբերութիւնները ծանուցին Շուէտացիներուն որպէս և Ռուսաց, թէ շատ օգուտներ ունին՝ որք հասարակաց են, և թէ այս երկու ազգերը կըպարտաւորին զիրար սիրել և յարգել։ Վաճառականութիւնը, արհեստները և ընդհանուր քաղաքակրթութիւնը՝ քանի մը տարուան միջոցին մէջ, կամուրջ մի ձգեցին ՚ի վերայ խորխորատին, զոր դարական պատերազմները փորած էին։ Այսօրուան օրս կրնամք մեծ հանդարտութեամբ նկատել զհետևութիւնները Ռուսիոյ յառաջադիմութեան Արևելքի մէջ և քաղաքակրթութեան ամեն բարեկամները խնդակից պիտի լինին մեզի հետ յիշեալ տէրութեանը, որ սահմանեալ է նոր թուական մի հաստատելու Եւրոպիոյ պատմութեան մէջ»։

Յայտնի է թէ անցեալները, Պապին բրած տեսնախօսութեան մէջ հառուած մի կար, որ մեծապէս գրգռեց և ՚ի սրտմութիւն շարժեց զգերմանացիները, և այն պատճառաւ Տօրին Արքազնութեան քովեղած գերմանական դեսպանը մեկնեցաւ Հռոմէն. Ահաւասիկ նոյն հառուածոյն հաւատարիմ թարգմանութիւնը։

«Բայց զգառնակսկիծ ցաւ մեր վասն անիրաւութեանց՝ որոց ենթակայ եղած է Եկեղեցին Իտալիոյ մէջ, ես տաւել կաճեցնեն վայրենի հալածանքն, զորս կըկրէ այլուր, և մանաւանդ ՚ի նորահաստատ գերմանական կայսրութեան. ուր ոչ միայն գաղտնի մեքենայութեամբք, այլև բացայայտ բռնութեամբ կաշխատուի ՚ի հիմանց տապալել զԵկեղեցին։ Քանզի այնպիսի անձինք, որք ոչ միայն չեն դաւանիր զմեր սուրբ հաւատը, այլև բոլորովին անգէտ են անոր մեծաբերեալ իրաց, ունին զպահանջումն սահմանելու զվարդապետութիւնս և զիրաւունս կաթուղիկէ Եկեղեցւոյն. զոր առանց վարանելու անպատիժ հալածելով, լրբաբար կըպնդեն թէ ամենեւին վնաս մի չեն պատճառեր անոր։ Անիրաւութեան վերայ յաւելցընելով զզրպարտութիւնն և զծաղրն, չեն ամաչեր նոյն իսկ կաթոլիկաց վերայ ձգելու իրենց կատաղի հալածանաց պատճառը, յառաջ բերելով թէ եպիսկոպոսները և կղերականք՝ միաբանութեամբ հաւատացելոց, կըմերժեն նախամեծար համարել աշխարհական իշխանութեան օրէնքը և կարգադրութիւնները քան զսուրբ օրէնս Աստուծոյ ու Եկեղեցւոյն, և չեն ուզեր ուրանալ իրենց կրօնական պարտաւորութիւնները. Վերջապէս իշխանք տէրութեանց երբ պիտի իմանան արդեօք թէ իրենց հպատակներէն մանաւանդ կաթոլիկները ամենայն փութով զկայսերն կայսեր կուտան. վասնզի ՚ի մի և նոյն ժամանակի խղճի մտօք կըմատուցանեն և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ։

Մօտերս Աթէնքի մէջ նոր դրամանոց (պանքա) մի հաստատուեցաւ, Նէնէժէ Բէօռէժէ Գրաբեզա Տէ Էլլատօս անուամբ, որ կըթարգմանի փոխառութեան ընդհանուր Դրամանոց Հէլլադայի։

Այս հաստատութիւնը, որոյ հիմնադիրներն 26 Յոյն հարուստ վաճառականք և սեղանաւորք են, 56 հազար բաժիններէ բաղկացեալ է, իւրաքանչիւրը 250 տրախմի. ուստի ըսել է որ յիշեալ Պանքային դրամագլուխը 14 միլիոն տրախմի պիտի լինի։

Յիշեալ դրամանոցին պաշտօնական աթոռը Աթէնքի մէջ է. սակայն մի մի ճիւղ պիտի ունենայ նաև ՚ի Սիրա, ՚ի Պաթրաս, ՚ի Քորֆու, և այլուր։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Արշալոյս ազգասէր բարեկամաց ոմանց խնդրոյն համեմատ, արժան կըհամարիմք նշանակել աստանօր զհեռաւոր և զմերձաւոր քաղաքս, ուր կըյուղարկուին յիշեալ լրագրոյն թերթերը։

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

Կալկաթա, Պոմպա, Մատրաս, Սինկափոր, Պադավիա, Սուրբայա, Սամարանկ. Գրիսի (Grisse), Գվլիէր (Gwalior), Ռանկուն։

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ, Մէլպուրն։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Նորջուղա, Սպահան, Թէհրան, Դաւրէժ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Պետերսպուրկ, Մոսկուա, Էջմիածին, Տփխիս, Շուշի, Նորնախիջևան։

ԱՆԳՂԻԱ. Լոնտոն, Մանչէսթէր։

ԳԱՂՂԻԱ. Մարսիլիա, Փարիզ։

ՀԵԼՎԵՏԻԱ. Ջուրիխ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Լիփսիա։

ԱՒՍՏՐԻՕՀՈՒՆԳԱՐԻԱ. Թրեստ, Վիեննա և Շամոշվարինի։

ԻՏԱԼԻԱ. Հռոմ, Վենետիկ։

ԵԳԻՊՏՈՍ. Աղէքսանդրիա, Գահիրէ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կոստանդնուպոլիս, Գալաթա, Պէրութ, Յոպպէ, Երուսաղէմ, Հալէպ, Ընթաքիա, Նիկոմիդիա, Այտըն, Նազիլլի, Գասապա, Քըրքաղաճ, Մանիսա։

Այս ցուցակէն կըտեսնուի թէ Արշալոյս կերթայ երկրագնտոյս գրեթէ ամեն կողմը՝ ուր Հայոց ազգէն քիչ կամ շատ բնակիչ կըգտնուի. և այս կերպիւ նոցա իրարու հետ հաղորդակցութեան և իրարու վրայօք տեղեկութիւն ստանալու գործիք մի եղած է. Այս առաւելութիւնը՝ իւր անդրանկութեան հետ միատեղ, ցուցէ Արշալոյս միմիայն արժանիքն է, որուն պատճառաւ ընդհանուր ազգին համակրութիւնը՝ երախտագէտ սրտիւ, վայելելու պատիւն ունի։

Ինչպէս մեր նախընթաց թուով խոստացած էինք, ահաւասիկ կըհրատարակեմք դերա. Վարժապետեան Ներսէս արքեպիսկոպոսին հաշտարար պատասխան նամակը, զոր Մասիսին մէջ կարդացինք։

Բազմակողմանեան միջոցին ազգային օրագրաց մէկ քանին՝ լսածս, որոնցմէ տեսած չեմ թերթերը, իմ նկատմամբ քանի մի խնդիրներ յարուցած են, որոց համար քանի մը տող պարտաւոր կըհամարիմ զանձս միանգամ ընդ միշտ գիտցածս ըսել։

Ըսեր են թէ՝ ես առանց վեհափառին կամաց՝ և առանց սրբազան Պատրիարքի և վարչութեան հրամանին՝ իմ միաբանս թողլով Ս. Էջմիածին գնացած եմ. առի բոլորովին հակառակ է ճշմարտութեան. թէ՛ վեհափառին գիրը և թէ՛ սրբազան Պատրիարքը կեցած են, ով որ չհաւատայ՝ կարող է տեսնել։

Ըսեր են թէ՝ վեհափառին հետ միաբանով ներկայ սրբազան Պատրիարքը աթոռէն ձգելու կաշխատիմ. սուտ է բոլորովին. ոչ վեհափառ կաթողիկոսն այդպիսի դիտաւորութիւն յայտնած է ինձ, և ոչ ես այդպիսի բան միտքս անգամ անցուցած եմ։

Ըսեր են թէ՝ ինչպէս երբեմն Կիլիկիա երթալով առանց արդեանց ետ դարձած եմ. այսպէս ալ Էջմիածին երթալով՝ և կրկնապրոշ եպիսկոպոս դառնալով առանց օգտի իրիք ետ դարձած եմ հիմա։ Կըպատասխանեմ թէ՝ Կիլիկիա երթալով՝ Կիլիկիոյ երջանկայիշատակ կաթողիկոսին ըրած ծառայութեանցս և Ռուբինեանց գործոց համար թէ՛ այն տեղ և թէ՛ Բ. Դրան տարած աշխատութեանցս արդիւնքը՝ թէ՛ հանգուցեալ կաթողիկոսին և թէ՛ Ռուբինեան ազգայնոց շնորհակալութեանց յայտարար գիրերովը կապացուցանին, որոնք քովս կեցած են. քաղաքականութիւնը չներեր աւելի խօսիլ։ Իսկ Էջմիածին երթալուս օգուտը կամ վնասը կարող են իմանալ այն երկու անձինք՝ որք ազգային ժողովոյ ընտրութեամբ յԷջմիածին կոչուած են։ Ցանք մեր ուխտին համարձակութեամբ կարող եմ ասել թէ ի սկզբանէ ան-

---

յառաջոյ ընթանայր երիձի, յայսմկուսս անձուկ սահմանի միրձեալ յաշեկէ յորմ անդր վերջին տան ուղղոյն և աստ վառեցան յանկարծ երկինք և երկիր իբր ի հրդեհ աշտին. և ի նոյն ի վեր վաղեցին ձիանն ուժգին։ Վայրկեան մի յետոյ լսելի եղև պայթիւն ահեղ իբր զհրետի մեծի, և դարձեալ զայրացեալ վազս առին երիվարքն, և ահա տապն ի հորիզոնին զկառս որ դնայր յառաջոյ։ Կառավարն ՚ի խուսել ի բախմանէ չրջեաց զձիանն անդէն թափով անձուկ անդր անջրպետ կառաց, ուստի յետին անիւք իմ հարան ի բազմոցն չորսուչէք առ որմով. և ի ճարճատիւն և ի ջախջախիւն նոցին, և ի կոչիւն խուճապելոց ոմանց և ի ոգելոց ի չերմից անտի լուաւ ձայն միլիգնութիւն։ Կառավարն վառ կորոյս զմտացն զգաստութիւն, և կործանեցաւ ի կողից իւրոց. յետս հայեցայ, և ծառայն որ յետոյ կառացն կայր, անհետացեալ էր և նա։ Ըստ այնց նմանհետոյն ի կառավարին աթոռակ ի ձեռս իմ երասանացս. այլ, աւաղ, ոչ գոյին և նորին։ Եւ ոչ այս միայն, այլև կառացն բեկեալ էր ձող ընդ մէջ, և ասյրք նորա ետ ընդ ետ իսկ կին ըղ կողս անսանողն, որոյ առաւել քան զառաւել կատաղեալ սկանալին անասնոյ որպէս զազանք թևաւորք։ Կարևի էր, և ոչ գոյր թիւ հեծելոց և հետևակաց, որոց եկեալ էր ամենևին չրջապայել ի նշանաւոր հրապարակին, ուր վտանգեցան էր։ Կացեալ վայրկեան մի ի թրթռական բարձու անդ իբր ի թեւոց զարհուրանաց, և տեսեալ անսի զտագն կառաց, զի գոյին անպատուասխ, ծանեայ զի վճարեալ էր ամենայն ինչ, և իջեալ անդրէն ի կառս, նստայ ապաւէն ելից ամբոխելից արշաւանիս, գոհացեալ զԱստուծոյ, զի չէին ընդ իս, մանկունք իմ և տիկին։ Բայց յեղակարծ մլեալ ի վերին այցելութենէ, հրջեցան երիվարքն ընդ աջ ի զաշտ անդր յորահետ ճանապարհին. որ զգաշտն բաժանէ յերկուս։ Պրծեալ ի վտանգէ խուան եզի ի մօտ կալ միալ ի կառս մինչև ի խորտակումն նոցին։ Ահաւասիկ կալ ի վտանգի է վտանգել զվտանգ։ Այս էր միտք իմ, այլ ոչ ցանկայի յանպատրաստից ի վայրկեան ժամանակի ի թիւ մրկի լինել առաջի Տեառն մեծի, որ ասէ, «Եղերուք պատրաստք». զի որք վերայանն իսկ հրեշէն կառօք, պարագայց ամօք պատրաստեալ էին զանձինս, ամենայն ինչ թառնէր զինևն, և ի քթթել ական կամ մանաւանդ յանբթթել ական հասի ի պատուած դաշտին։ Յայնմ վայրի յառն կացեալ և ահն տասեալ զառաջեաւ, տեսի զի զլխնի դէպ ուղիղ ի գետ։ Տեսիլ ահաւոր. թօթափել արաշընդոստ կառօք ի զարկ անտի ի սահանայարձանաց հանդոյն իմն գիրգեսական երամակին, զմնդակ պատահար։ Գալով որպէս կապար ի ջուրս, խորհուրդ կալայ անդէն, չև մտանելոյ տեղոյ, ընդ որոյ ոչ ինչ անգամ գործ է ոգորել, թող թէ անպատմելի անդր զահավիժել, եւանիլ որ և է վնասու ի կառաց, և քաջ կշռեալ թէ ընդ ո՞ր մարթ էր նուազ վտանգաւ խիզախել յերկիր, փութացայ ի յետ կոյս, այլ պարմանք զի ոչ կալան գտանել զծառայն, յորժ վաղ իսկ թուեւի բաժանեալ, զի կծկեալ ըստ կարի ի ձև գորտոյ և զկոյնոք իւրովք փարեալ և յարեալ զրկապինդ, զմեռայր և կափկափէր ի թագառի։ Ակաղեի նմա իջանել, այլ հարի եղև արդեօ ոնա իջուցանել։ Խաղայր թաւալգլոր այրն հէք ի բայց, և ապա կայր մնայր զետնատարած։ Վազեցի յանժամ և ես յերկիր. այլ կալեալ առաւելին զկառացն ուժգին, ջանայի նախ յաքրաքութեան ընթացից կառացն դալ և ապա թողուլ զայն։ Այլ ի զուր ջանք, ոչ յաջողէր ոտնփոխս ի քարշ գնայի, և մերձենայր զարափին գետոյն։ Ամփոփեալ զիս զբոլոր ուժ անձին, մղէի զկառս առ ի նուաճել ընդձգումն նորա, և թողի զայն։ Որպէս գնտակ արձակեալ ի հրացանէ, այնպէս ընթացեալ զայլս իբր տասն, ապա աջոյ ծնգամբ և ձախոյ ձեռամբ եկի յերկիր։ Այլ ի վեր վաղեալ առժամայն անկեալ զհետ կառացն, որ դարձաւ անդէն յաշեակ ի փողոց ուրեք, որ ձգի ընդ ափն գետոյն, և ի դառնալ նոցա անիւն ձողն բեկ ձիոյն խոթեալ։ Ընթացայ ձիք, և ի կէս փողոցին գտի զկառս զի միոյ յանուաց նորա գլորեալ ի թամբ զարափին, զկաց առեալ էր անձնառ։ Այն ինչ լուծեալ զձիանն ի կառաց, տայի տանել ի տուն, հասին ծանօթք ոմանք, որոց տեսեալ զիմ վտանգ, զհետ մտեալ էին կառօք իբր ի ձեռնտուութիւն, և խնդակից եղեն ընդ փրկութիւն իմ։ Նամականի խնդակցութեան բարեկամաց յուշ առնեն ինձ թէ օգնութիւն Տեառն էր, որ կեցոյց զիս։ Ոտն իմ թմբեալ յարին, դարձայ ի տուն, և լուեալ զի ազգիկունք երկու միարարեալ էին ի կառաց խնդ հետաքօտեալ այդ արարի նոցա, յորոց միոյն վէրս ընկալեալ էր զերեսօք և միւսոյն յոտին ի չերմից բազմացին։ Մանկունք երկոտասանամեայք եկեալ էին շրջել անպահապան. և ո՞ր ծնող զհառակն զայդ հաւատայց անօք ի խառն։

Ցանկայի ի նկարագիր արկածիս առ զգուշութիւն և ելթ հասարակաց, զի հօր ազգասիրի լաւ ևս է ունել համեստ երիվարս և փոքր կառավարս։ Այլ ի նմանաւ միշտ վտանգի յուշ լիցի ամենեցուն միամի եղանել ի կառաց մինչչև զկայ առնել։ Մի մտացի և այս խրատ ուսկեղենիկ. ոչ առանց լեզուի, այլ զգաստութիւն մեծաց։

Ողջ լերուք։ Ձեր կարի սերտիւ

Խաչիկ Աբրահամ Թովմասեան։

տի ևս ոչ Ս. Էջմիածնի և ոչ Սսոյ աթոռոյն չեմ հակառակած։ Մայր աթոռոյ Հայրապետը՝ ամենայն Հայոց ծայրագոյն Պատրիարք, իսկ Կիլիկիոյ աթոռը մասնաւոր կաթողիկոսութիւն կը ճանաչեմ։ 1866ին ընդհանուր ժողովոյ յանձնախումբին տեղեկագիրը՝ որուն խմբագիրներէն մին ալ ես էի՝ կեցած է, այն ատեն դեռ այս խնդիրներն ալ չէին յուզուեր աթոռոց մասին. 1866ին ինչ էր իմ կարծիքս և հաւատքս, նոյնն է մինչև ցայսօր. այսպէս ըսած եմ նաև Հայրապետին, և առջի հակառակ ոչ ի Սիս և ոչ յԷջմիածին ուխտ չեմ բրած։ Հաստատանեայց Ս. եկեղեցին մի և սուրբ կը ճանչնամ իւր ամեն մասերովը, նորա ամեն մասանց մէջ խորհուրդներն միօրինակ սուրբ և աստուածային են. Բայց կը յանկամ, ինչպէս 1866ի տեղեկագրին մէջ յայտնած եմք, որ օրինաւոր յարաբերութիւններ հաստատուին ամենայն աթոռոց մէջ, և գերագահութիւնը միշտ Էջմիածնի վերապահուի, զի վայրավարին և տառապեալ ազգիս համար մեծ և անսպառելի օգուտներ ունի այս միութիւնը և այդ գերագահութիւնը։ Այսօր ամենուն մանաւանդ այն կողմերը գնացողներուն յայտնի է՝ որ Ս. Էջմիածնի Հայրապետութիւնն ամեն ժամանակէ աւելի պաշտպանուելու կարօտ է յօգուտ եկեղեցւոյ և ազգիս։ Ճշմարտութիւնը այնտը է խոստովանիլ թէ վեհա. Հայրապետը մեծ ջանք և աշխատութիւն ցոյց տուած է թէ աթոռոյն, թէ եկեղեցւոյ, և թէ ազգային ուսումնական բարեկարգութեան ծաւալելու մասին. մեծ և հարուստ վարժարան մը կարուցած է. հինգ մամուլով և մէկ տպագրատուն մեքենայով տպարան մը հաստատած է Էջմիածին. ուր զանազան հին ու նոր մատենագրութիւններ կը տպուին, որոց մէջ ամենէն աւելի ուշքիս զարկաւ գիրաստանը Ագաթանգեղոսի թարգմանած Ցանդոցը, որ Հռոմկլայ եկեղեցւոյն և արքի ազգային եկեղեցւոյ վարդապետաց և կանոնագրութեանց տարբերութիւնները ոճով կը զատէ. հնոց գրչի և արժանաւոր թարգմանչի գործ. կը խնդրեմ որ ուշքէ անցնիք, և այդ գործին արժանիքը պանծացնէք։ Այն գիրքը յաւելուած մ'ալ ունի, որ է Առաքելոյ ու Պաւղոսի գրած մէկ նամակը, որով Վատիկանու վերջին ժողովն ու պապին անսխալութիւնը կը մերժէ և սուրբ գրոց վկայութեամբ կը պաշտպանէ եկեղեցւոյ վարդապետութեանց և սուրբ գրոց զինուորին վասն։ Էջմիածին գնացողը մէկ կողմանէ այս յառաջադիմութիւնները տեսնելով կը մխիթարուի անշուշտ ի հոգի և ի մարմին մանաւանդ դպրոցաց մասին և Պոլոժենիայի փոփոխութեան համար վեհափառ կաթողիկոսին ըրած ջանքերուն տեղեկանալով, որուն համար ալ արդէն Ռուսաց կառավարութիւնն հրաման ըրած է կարևոր սրբագրութիւններն ընել, և Հայրապետն հաստատուն կամք ունի ազգային ընդհանուր պատգամաւորութեամբ այդ կարևոր փոփոխութիւններն ընել։ Այո, մէկ կողմանէ առանց տեսնելով կը մխիթարուի, բայց միւս կողմանէ կը տխրի, տեսնելով որ անհիմն և տխուր փոխադարձ կասկածներ Հայրապետին՝ և իւր Պոլսոյ հոգևոր որդւոց մէջ պաղութիւն ձգած են։ Ինձ կը թուի թէ ժամանակ է թողուլ այդ փոխադարձ կասկածներն, զի ձեռք ձեռքի տալով՝ սիրով և միութեամբ գործելու ատենն է։ Մէկզմէկ թողլու է թէ՛ հակառակ և թէ՛ ի նպաստ գրուած յօդուածները. Պատրիարք մ'՝ Կաթողիկոս մը հրապարակաւ նախատելը բնաւ օգուտ չունենալէն զատ վնաս ունի մեր ազգին միութեան. վասնզի կառավարութեանց առջև անոնց վարկն ու ազդեցութիւնը կը կոտրէ։ Մենք ինչ որ ալ ըլլամք, այսինքն թէ՛ Աւանդապահ և թէ՛ Հաստատական, որչափ որ ապօրինաւոր խոկ թուի մեզ, փորձով գիտեմ թէ Հայ ազգին ըրած ամեն երկիրներուն մէջ ազդեցութեամբ կերթան գործերն յառաջ. ուստի մեր գլխաւորներուն վարկը հարուածելով մենք զմեզ կը հարուածենք։

Այս ըսելովս չեմ կամիր հաստատել թէ կաթողիկոսներն եւ պատրիարքներն անսխալ են, ո՛չ. սակայն ամեն բան անոնցմէ պահանջել, զանակը անոնց փաղին վերայ դնել, անո՛նց երկար ժամանակներու մէջ և միութեամբ ազգին ընելիք բաները քիչ ժամանակի մէջ պահանջել, առնիկ ինձի շատ բանաւոր չեն երևնար, ամեն գործի՝ խոկ մանաւանդ մեծ գործերու մէջ՝ փոխադարձ վստահութիւն պէտք է։

Ափսո՛ս որ իմ հիւանդութեանս պատճառաւ չկրցի ամեն հայաբնակ քաղաքները շրջիլ ի Ռուսաստան. ապա թէ ոչ՝ ձեզ շատ տեղեկութիւններ կրնայի տալ. այս մասին գերա. Երեմիա եպիսկոպոսն Երուսաղէմի շատ ծանօթութիւններ կրնայ տալ։

Գանք մեր Նիկոմիդիոյի առաջնորդութեան վերայ խօսելու. ես շնորհակալ եմ ինձ յանձնուած ժողովուրդէն, կարծեմ թէ անոնք ալ ինձմէ շնորհակալ են։ Ամեն մարդ գիտէ որ ես հարուստ մարդ մը չեմ. անձնաւորութիւնն ալ չափ մը ունի. ինձ մասնաւոր նամակներ Նիկոմիդիոյ առաջնորդութիւնն առաջարկեցին, ես հրաժեշտ տուի ըսելով որ՝ արդէն առաջնորդ եղած եմ ուրիշ վիճակի, այդպաբը թողով հարուստին նաւէն երթալը կարգաւորի գործ չէ. բայց իմ կարօտութենէս մեր ալ անձնուիրութիւն չեմ կարող ընել. ամեն առաջնորդ մի միայն իր ազդեցութեամբը կարող է գործել, ուրիշտեղէ յոյս չկայ՝ ես փորձը ցուցի. իսկ այս բանիս համար ալ ծախք պէտք է. ասանկ ես ապօրինաւոր ճամբաներով կամ մուրալով չեմ ուզած վաստկիլ. ամեն գործերին կարգաւորութեան չափ ես ինձմէ կատարեցի, ասոկ խնդիրը միայն ժողովներու ձգած եմ. բայց ի վերայ այսր ամենայնի դարձեալ առաջնորդութիւնս կատարելապէս զանելս մերջը պիտի երթամ Նիկոմիդիա .....։

Մէկ ուրիշ խնդիր մ'ալ, այսինքն Շահնազարեան դպրոցին փոխադրութեան խնդիրը նորէն յուզուիլ սկսած է։

Երկու տարի յառաջ փոխադրոյ հիմնադրին արդէն ես առաջարկած եմ, յայտնելով թէ, քանիներ աւելի Հայաստանցի ծրիավարժ աշակերտ՝ որոնք այսօր զանազան տեղեր դպրոցներու տեսուչ կամ վարժապետ են, պատրաստուած են, և Կիլիկիոյ մէջ դպրոց մը կառավարելու քիչ շատ կարող են. տարին հիմնադրին ալ նպատակն այն էր. այնտեղ վարժապետ չկար. առաջ վարժապետները պէտք էր պատրաստել. հիմա պատրաստ են. ուստի կը մնայ ամենապատիւ Ս. Պատրիարք հօր և ազգային Վարչութեան միջնորդութիւն մը ընել բարերար հիմնադրին, որ դպրոցը Կիլիկիա փոխադրուի. իսկ երբ փոխադրուի, այստեղ ալ շէնքը և կարասին կը մնայ՝ որ բաւական կըլլայ քիչ շատ ձեռնտուութեամբ դարձեալ շարունակել Նուպարեան վարժարանը՝ թաղական աշակերտօք։

Այս ..... խնդրոյն, ամենայն անկեղծութեամբ գիտցածներս ձեզ կը հաղորդեմ այն խնդրոց համար՝ որք յուզուեր են կամ կը յուզուին հասարակութեան մէջ իմ նկատմամբ։ Այսոնք գրելով ինքզինքս արդարացնել չեմ ուզեր, որովհետև ես ալ մարդ մ'եմ և խաղաղ կեանքէ զատ ուրիշ բանի անկարողութիւն չունիմ, բայց զանազան յանդգնու գրուած խօսքերուն միանգամ ընդ միշտ պատասխան մը տալ ուզեցի, այսուհետև անոնց վրայ բնաւ չգրելու ուխտիւ. եթէ արժան դատիք՝ հրատարակեցէք. ապա թէ ոչ՝ դուք գիտէք. սակայն լաւ է որ հրատարակիք։ Ողջ լեր 'ի Տէր։ Խ. Ծ.

Ներսես Ե. Վարժապետեան։

Խասգիւղ, 5 Դեկտ. 1872։

Հետևեալ փոքրիկ յօդուածը՝ որ Աշխարհաւոյ նախընթաց՝ այսինքն Դեկտ. 30 Թուոյն մէջ հրատարակուելու համար գրուած էր, ձախորդ սխալմամբ մի մոռցուած ու ետ մնացած լինելով, կը փութամք այսօր հրատարակելու զայն։

Ինչպէս մեր նախընթաց մէկ թուով ծանուցած եմք, Օփիւնացի յարգոյ պարոն Տ. Հ. Թ. Սավալանեանց պատուելին, որ քաջ հայկաբան, գաղղիագէտ և խոհեմ անձ մըն է, ու բաւական ժամանակ Ս. Երուսաղէմայ Վանքը մնացած է դրագրութեան և ուսմանց վերաբերեալ զանազան պաշտօններով, ամսոյս (Դեկ.) 24ին աւստրիական շոգենաւով Աղեքսանդրիա գնաց ըստ հրաւիրանաց Եգիպտոսի առաջնորդ գերա. Մեսրովբ Ս. Արքեպիսկոպոսին, որ 'ի յիշեալ քաղաքը կը գտնուի այժմ։

Սավալանեանց պատուելին՝ Աղեքսանդրիոյ Պօղոս Պէյեան ազգային վարժարանին մէջ հայկաբանութեան և գաղղիերէնի դասատուութեան պաշտօնը պիտի վարէ իւր սովորական բարենախանձ ջանիւքը։

— Փարիզի օրագրաց մէկուն մէջ հետևեալը կը կարդամք։

«Մօսիւ Լա. Տիւլորիէ, որ Գաղղիոյ համալսարանին անդամ է, անցեալ Նոյեմբերի 26ին սկսաւ հայերէն ընտրելագոյն գրագիտութեան դասատուութիւնն ընել 'ի սեպհական դպրոցն արևելեան լեզուաց. իսկ հայերէն աշխարհաբար լեզուին ուսուցանելու համար՝ իրեն գործակից և փոխանորդ պիտի ունենայ զԿոստանդնուպօլսեցի արժանա. Գրիգոր վարդապետն Մէրժեան»։

Սուրբ Էջմիածնի Արարատ ամսագրոյն Հոկտեմբեր և Նոյեմբեր տետրակներէն հետևեալ ազդօգուտ տեղեկութիւնները կը քաղեմք։

Վսեմ. Յովհաննէս Մուրատ Մանուկ–Պէյ։

Սիրտ ազն ի գործոյն յայտնի է, իսկ գործքն հռչակահար ապացոյցք են առաքինութեան՝ որպէս բարի պտուղն՝ ծառոյն։

Ուրեմն արդարացի գովեստներով և երախտագէտ զգացմամբք պարտիմք հռչակել մի այնպիսի բարեգործ իշխանի՝ վսեմ. Յովհաննու Մուրատ Մանուկ–Պէյի Աստուածահաճոյ սխրագործութիւնքը և բարեպաշտ առաքինութեանց բազմարդիւն պտուղները, որովք նորին վեհազգայ սիրտ ո՛չ թէ միայն՝ գթառատ հայր և պաշտպան կըհանդիսանայ յաւէտ մերազնեայ կարօտելոց, ո՛չ թէ լոկ ամեն տարի շարունակ առանձին առանձին բաւական գումարներ՝ կը նուիրէ Օտէսայի, Քիշնևի և Հնչեշտ գիւղաքաղաքի Հայոց դպրոցաց ի դաստիարակութիւն և ի լուսաւորութիւն հայկազն մանկանց, այլև իւր կալուածք Հնչեշտի մէջ 1870 թուին ձեռնարկեց Աստուծոյ տաճար կառուցանելոյ, և նոյն հոյակապ և խաչաձև շէնքը՝ ներկայ տարւոյս Օգոստոսի մէջ աւարտեց՝ իւր սեպհական արդիւնքներէն 55.000 ռուբլի ծախսելով, և ի 17ն Սեպտ. հրամանաւ վեհափառ Հայրապետի մերոյ՝ նորա Ս. Օծման նուակատիքը կատարուեցաւ շքեղ հանդիսիւ, որ նուիրեալ է յանուն տիրամօր սուրբ Կուսին։

Վսեմ. իշխանի այս առաքինական մեծագործութեան կատարումը արդէն բաւական մխիթարութիւն է իւր Աստուածասէր և ազգանուէր սրտին, և իւր անմահ անուան և յիշատակին օրհնաբան դրուագներ՝ և գովեստներ հիւսօղք բազումք կըլինին, և պսակս դափնեայս կըբոլորեն ի գլուխն նորա. իսկ լաւեղէն պսակը անշուշտ մեր Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս ունի ի հանդերձելումն շնորհել յիշեալ Յովհաննէս Մուրատ Մանուկ–Պէյին։

Վսեմափայլ Մելքոմ խան ի Ս. Էջմիածին։

Բարեկարգիչն Պարսկաստանի (Նազիմ–իւլ–Միւլք) վսեմ. Մելքոմ Խան՝ որ լիազօր դեսպանութեամբ կըգնայ յԼոնտրա, և ի Պարսկաստանէ հասեալ յԵրևան, ի յաջորդ աւուրն ի 26ն ամսոյ եկաւ ի մայր Աթոռս Հայաստանեայց ի Ս. Էջմիածին՝ յուխտ և յերկրպագութիւն սրբազան Վայրիս և մեծափառ Սրբութեանց՝ եւ ի յայցելութիւն վեհ. Հայրապետի։

Նորին Վսեմափայլութիւնն արժանի մեծարանօք ընդունեցաւ, և ընդ վեհ. կաթուղիկոսի վայելեց ի պատիւ իւր պատրաստեալ ճաշը, որում սեղանակից գտնուեցան գերա. արքեպիսկոպոսունք, եպիսկոպոսունք և քաղաքական պաշտօնակալք ոմանք։

Չնայելով միջոցի կարի կարճ լինելոյն՝ մեծաւ անձկանօք այցելեց մայր Աթոռոյս թանգարանին, նորաշէն պահարանոց մէջ ցարդ զետեղեալ երևելի և պատուական հնութեանց և նուիրական սրբութեանց, և նորակառոյց հոյակապ Ճեմարանի, և յանչափս ուրախացաւ և մխիթարեցաւ հոգեպէս, և ընդ երեկս մեկնեցաւ աստի երթալ յԵրևան։

Վսեմ. Մելքոմ խան՝ մեծ փառք է մեր սուրբ Եկեղեցւոյ, պարծանք և մխիթարութիւն համայն հայրենեաց։ Ատորում Ն. Վսեմափայլութիւնն քաջ գիտաց իւր երևելի հանճարով՝ բարեհամբոյր վարուք՝ լուսաւոր գաղափարներով և մեծարդիւն գործունէութեամբք այլ ազանց և Պետութեանց սիրելի և մեծարելի ընծայել զանձն՝ գրաւելով բազմաց համակրութիւնը։ Նա՝ ահա իւր հաւատարիմ և անձնանուէր ծառայութեամբ այսօր առաջին նախարարներէն մի կըհանդիսանայ Պարսից կառավարութեան մէջ, և այնքա՛ն սիրելի օգոստա. Շահին՝ որ հաճեցաւ տալ Ն. Վսեմափայլութեան Մելքոմ խանին Էրկէն կամ Պէտո–բէշան Բոլէկարգիչ տիտղոսը և պաշտօնը, որում արդարև ըստ ամենայնի արժանաւոր է, և դեռ սակաւ ժամանակ է՝ որ իւր ձեռօք նուիրեց ադամանդեայ թագաւորական Պատկերը կախել ի պարանոցն՝ ի նշան գոհունակութեան և սիրոյն որ առ նա։

Վսեմափայլ դեսպան Տուպսքի։

Ի Թէհրան՝ Աւստրիոյ կայսերութեան կողմանէ առաջին անգամ նոր նշանակուած արտաքոյ կարգի լիազօր դեսպան վսեմափայլ կոմս Վիքթոր Տուպսքի Թէրէպօմիպլուս՝ այսօր (Նոյեմ. 30) կէսօրէն յառաջ եկաւ այսր ի Ս. Էջմիածին ի տեսութիւն վեհափառ Հայրապետիս ամենայն Հայոց, և սիրալիր յարգանօք ընդունեցաւ։ Մի ժամու չափ մնալով աստ, թանգարանին և մայր Տաճարիս եւս այցելեց, և վերադարձաւ յԵրևան։

—[illegible] անուն յունարէն օրագիրը, որ կըհրատարակուի 'ի յիշեալ մայրաքաղաքն, հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ.

"Ցաւօք սրտի կիմանամք թէ Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան տօնախմբութեանց առթիւ, մեր եղբարց Լուսաւորչական Հայոց Պատրիարքարանի կողմանէ 'ի մեր Պատրիարքարանն եղած ամեն տարուան այցելութիւնը այս տարի դադրեցաւ. հետեւաբար և 'ի մեր կողմանէ 'ի տօնախմբութեան Քրիստոսի սուրբ Ծննդեան սովորական փոխադարձ այցելութիւնը տեղի չունեցաւ.

"Կըսուի թէ 'ի մէջ այս երկու եղբայր եկեղեցեաց յարաբերութեանց դադարման պատճառը հետեւեալն է.

"Ընտանեցեալ Հայ մի՝ սիրահարուելով հայուհւոյ մի հետ, որ այս ևս ամուսնացեալ էր և մանաւանդ ազգական, երկուքը մէկտեղ փախան 'ի Սիրա, ուր կրկին մկրտուելով օրթոտոքս կրօնը ընդունեցան, և պսակուելէ ետև վերադարձան 'ի մայրաքաղաքս.

"Հայ կնոջ այրը՝ իմանալով իր ընտանեացն վերադարձը, անոր դէմ բողոքագիր մը մատոյց ոստիկանութեանը, որ զգործը մեր Պատրիարքարանին յանձնեց, իմանալով որ կինը յունադաւան եղեր է. Մեր Պատրիարքարանը այս խնդիրը նկատողութեան առնելով և քննելով, իրաւունք տուաւ Հայ կնոջ անոր ձեռքը եղած վկայական գրութեանց պատճառաւ, զորս հոգացեալ առեր էր Սիրայի եկեղեցական իշխանութենէն.

"Այս թէպէտ Հայոց Պատրիարքարանը ըստ այսմ մասին հարկաւոր եղած առարկութիւնները յառաջ բերաւ և կարող եղաւ ապացուցանել զազգականութիւնն ապօրինաւորապէս ամուսնացելոց, բայց իր բանից ուշադրութիւն չմատուցուեցաւ. Ահա պատճառը դադարման յարաբերութեանց.

"Այսպիսի անհաճոյ դէպքերուն առաջքը առնելու համար, կարծեմք թէ մեր Պատրիարքարանը (Յոյն լրագիրն է որ կըխօսի) խոհեմութեան գործ մի ըրած պիտի լինի, եթէ ամուսնութեան վերաբերեալ ներքական կանոնները հոգ տանի ճշդութեամբ 'ի գործ դնել նաև զմեր կրօնն ընդունող Հայոց համար. թէպէտև այս դէպքին մէջ պատասխանատուութիւնը՝ նախ և առաջ Սիրայի եկեղեցական իշխանութեանը կըվերաբերի".

Զարմանալի և հակասական չէ՞ արդեօք, որ յիշեալ լրագիրը զմեր եկեղեցին եղբայր կանուանէ Յունաց եկեղեցւոյն հետ, մինչդեռ չդատապարտեր զկրկնամկրտութիւնը՝ զոր կընեն Հայոց եկեղեցւոյն որդւոյն վրայ, յընդունելն նորա զօրթոտոքս կրօնն.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա, 13 Յունուարի :

Անցեալ շաբաթէ 'ի վեր հարաւային օդը սկսաւ տիրել և անձրևը կըշարունակուի գալ, յորմէ երկիրը մեծ հարկաւորութիւն ունէր.

—Մեր նախընթաց թուով Երուսաղէմի Յունաց նախորդ պատրիարք Կիրիլլոս Արքեպիսկոպոսին 'ի Սուսամկըզլին աքսորուիլը սխալմամբ ծանուցած եմք. Նորին Սրբազնութիւնը՝ որ Երուսաղէմի սինոդէն հերձուածող հրատարակուած է, օսմանեան շոգենաւով մի անցեալ շաբթու հասաւ 'ի Կ. Պոլիս և 'ի մեծ կղզին բնակեցաւ արժանաւոր պատուով.

Քիչ ժամանակէ ետև բարձր. Մեծ Եպարքոսը փութացաւ գրժիշկ Սարանտին՝ իր կողմանէ յուղարկել առ Կիրիլլոս Պատրիարքին քով, անոր առողջութեան վիճակը իմանալու և միանգամայն ծանուցանելու համար որ եթէ կ'ուզէ, կրնայ բնակիլ ուր որ կը հաճի. Ուստի Նորին Սրբազնութիւնը 'ի Պէյօղլու իջնելով գեղեցիկ տուն մի բնակեցաւ, որ իր հրամանին ներքև դրուած էր տանտիրոջ կողմանէ. Ի Պէյօղլու իջնելէ առաջ, նախորդ Պատրիարքը այցելութեան գնաց արտաքին գործոց պաշտօնեայ վեհ. Հալիլ Շէրիֆ փաշային, որոյ հետ երկար տեսակցութիւն ունեցաւ.

—Նահանգիս արտաքին գործոց թղթակցութեան տեսուչ մեծա. Տիրան էֆէնտիին Բրուսիոյ թողի կարգին չորրորդ աստիճանի շքանշանը շնորհուեցաւ.

Եգիպտոսէն կըգրեն մեզ թէ Գահիրէի մէջ փառաւոր պարահանդէսներ ; մեծամեծ խնջոյքներ, հրապարակական ուրախութիւններ, և գիշերները շքեղ ճրագավառութիւններ կըլինին Խտիւին իշխանազուն զաւակաց ամուսնութեանց բարեպատեհ առթիւ.

Գիտել արժան է թէ փոխարքային գլխ մեծ որդին զահաժառանգ Թէվֆիք փաշան և գլխ երկրորդ որդին Հասան փաշան կամուսնացընէ Իլհամի փաշային երկու դստերաց հետ. Կարծեալ իր երկու դստերքը կամուսնացընէ, զմին՝ իւր հօրեղբօրորդւոյն Թուսուն փաշային հետ, և զմիւսն՝ իւր եղբօրորդւոյն Իպրահիմ փաշային հետ.

Անցեալ շաբթու զահաժառանգ Թէվֆիգ փաշային հարսանիքը սկսեր, և նիքեահին օրը՝ բարձրապատիւ փեսայէն առ հարսն նուիրուած ընծայից յուղարկման փառաւոր հանդէսը կատարուեր է, ուղեկցութեամբ չորս վաշտ զօրաց և զինուորական մուզիքայի եայլն. Բոլոր գլխաւոր պաշտօնեաները և փաշաները համազգեստով էին և ընծաներուն առջևէն կերթային. Կըհաւաստեն թէ բաց 'ի հանդերձեղինաց և արծաթեղէն ու ոսկեղէն զարդուց արժէքէն, միայն 16 ոսկեղէն ամաններու մէջ գտնուած ադամանդներուն արժէից գումարը՝ մէկ միլիոն լիրայի կըհասնի. Այս ամանները՝ գլխաւոր պաշտօնատարք 'ի գլուխս բարձեալ՝ տարեր են մինչև 'ի փառաւոր պալատն Հէլմիէ կոչուած, ուր կըգտնուի հարսը.

Բարեկամ տէրութեանց բոլոր ընդհանուր հիւպատոսք և քրիստոնեայ ազգաց Պատրիարքունք, ընդ որս և Եգիպտոսի Հայոց գերա. Առաջնորդը, հրաւիրեալ լինելով, ներկայ էին 'ի յիշեալ Հէլմիէ պալատը, ուր նիքեահի արարողութիւնը չքնաղապէս կատարուելէ ետև, գերա. Մեսրովբ Ս. արքեպիսկոպոսը, որ իւր խոհեմ կենցաղավարութեամբ և իւր ուրիշ արժանիքներովը առաջին և գլխաւորն է 'ի մէջ պատրիարքաց Եգիպտոսի, 'ի դիմաց իւր և 'ի դիմաց նոցին, պարագայիս յարմար համառօտ բայց պատուական բարեմաղթութիւն մի ըրեր է Թուրքերէն լեզուաւ. ուստի հանդիսին լմըննալէն ետև, բարձրա. Խտիւը, որուն առջև շնորհ գտած է գերա. Մեսրովբ արքեպիսկոպոսը, 'ի նուէր Նորին Սրբազնութեան քաշմիր շալ մի յուղարկեր է, որոյ արժէքն առ նուազն 300 անգղ. լիրա կըկարծուի.

—Գահիրէէն կըգրեն մեզ թէ հարսանեաց պարահանդէսին գիշերը՝ շնորհքով կառքի մը վարձքը առ նուազն երեք հարիւր ֆրանք է եղեր, 'ի պարահանդէսն երթալու և տեղէն վերադառնալու համար.

Այս գինը՝ թէպէտև ճշմարտանման չերևիր, բայց ճշմարիտ լինելուն վրայ տարակոյս չկայ.

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակն երթալով կիջնէ Եւրոպայէն հեռագրեալ հասած ձախորդ լրոց պատճառաւ. Այս եօթնեկին մէջ 1500 հակ վաճառեցաւ հետեւեալ գնովք. մեքենայով մաքրուածը՝ 492-482, չոքրըքը՝ 467-460, և Ատանան 440-425 ղուրուշ կէնդինարն.

Ափիոնը 'ի հանդարտութեան կըգտնուի միշտ և հակամէտ է իջման. Այսօրուան անուանական գինը 215 ղուրուշէ չէքին հասարակ ափիոնը, և 223 Գարահիսարինը. բայց գնող չկայ. Շուկայիս մէջ գտնուած պատրաստ ափիոնը՝ 2000 արկեղաց կըհասնի.

Փալամուտը դիւրավաճառ է միշտ. և այս շաբթու 3000 կենդինար Անդղիոյ տեսակ լաւ փալամուտ ծախուեցաւ 105 ղուրուշի կենդինարը.

Ոչխարի բուրդը, քէօքպօյան և ճէհրին հանդարտութեան մէջ կըգտնուին.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Հայերէն կանոնաւոր եւ վայելուչ գրութեան :

Fxercice de calligraphie arménienne.

Այս պատուական թերթք եւ տետրակները. որոց գաղղիարէն օրինակները յայտնի են հասարակութեան մեկ մասին, հայկական հասարակ եւ գլխաւոր տառից կանոնաւոր եւ գեղեցիկ գրելը դիւրութեամբ կըսովրեցնեն տղայոց : Յիշեալ թերթք եւ տետրակները, ինչ պես նաեւ նոր եղանակաւ շինուած տողագանցք (transparent), որոնք հեղինակութիւնք են Բեդերպալուբիկի մեծարգոյ Մ. Մ. Միհնասարեանց ուսումնական համազգւոյն մերոյ, կըվաճառին 'ի Կ. Պոլիս գրավաճառ Խորիգեան Րօնոփի խանութը, որ 'ի Բերա Խազօրուլօի անցքը, թիւ 32 : 2

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ (ՓՕՍԹԱ) ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ

ՎԱՐՁՔ ՆԱՄԱԿԱՑ

ԱՆԳՂԻՈՅ ՀԱՄԱՐ, Մարսիլիայի ճանապարհաւ, ամեն շաբաթ : ղուրուշ

Կէս օնս ծանրութեամբ նամակը(1) պիտի վճարէ 8 բէնս, կամ . . ղուրուշ 4

Եթէ կէս օնս, կամ կէս օնսի մաս մի աւելի լինի, յայնժամ 8 բէնս ևս պիտի վճարէ :

Թրիեստու ճանապարհաւ, (ամեն շաբաթ :)

Կէս օնս ծանրութեամբ նամակը՝ 5 բէնս, կամ 2 1/2

Եթէ կէս օնս կամ կէս օնսի մաս մի աւելի կշռէ, յայնժամ 5 բէնս ևս պիտի վճարէ :

Մալթայի եւ Ճիպրալթայի համար :

Աղեքսանդրիոյ ճանապարհաւ, եգիպտ. շոգենաւով (ամեն շաբաթ :)

Մինչև 1/4 օնսի նամակը՝ 4 բէնս կամ ղուրուշ 2

Եթէ 1/4 օնս կամ 1/4 օնսի մաս մի աւելի կշռէ, յայնժամ 4 բէնս ևս պիտի վճարէ :

Բալէրմօյի ճանապա. (15 օրը անգամ մի :)

Մինչև 1/4 օնս ծանրու. նամակը՝ 5 բէնս կամ 2 1/2

Եթէ 1/4 օնս կամ 1/4 օնսի մաս մի աւելի լինի, 5 բէնս ևս պիտի վճարէ :

Անգղիական շոգենաւով ուղղակի :

Մինչև 1/4 օնս ծանրու. նամակը՝ 4 բէնս կամ 2

Արևելեան Հնդկաստան, Հօնկ—Քօնկ, Չինաստան, Ճաբոն, Աւստրալիա, Նոր Զէլանտա, Սէյլօն, Մաճէլանի Նեղուցքը, Ճավա, Փօրնէօ, Լապուան, Ֆիլիպեան կղզիները :

Աղեքսանդրիոյ վերայ (եգիպտ. շոգենաւով :)

Կէս օնսի նամակը՝ 10 բէնս կամ ղուրուշ 5

Եթէ կէս օնս կամ կէս օնսի մաս մի աւելի կշռէ, յայնժամ 10 բէնս ևս պիտի վճարէ :

Անգղիական Բօսթան կընդունի նաև նամակներ վասն Անգլիոյ գաղթականութեանց երկիրներուն, ինչպէս նաև ուրիշ օտար երկիրներու համար՝ ուր նամակներ կըյուղարկուին անգղիական բօսթայի շոգենաւերով Լոնտոնի ճանապարհաւ :

Իւրաքանչիւր նամակ՝ Մարսիլիայի կամ Թրիեստի ճանապարհաւ, որ անգղիական բօսթայի թէմպրով չէ վճարեալ, 6 բէնս տուգանք պիտի հատուցանէ իւրաքանչիւր կէս օնսի համար :

Նամակները՝ կնքեալ ծրարներով կըյուղարկուին :

Իզմիր, 10 Յունուար 1873, ըստ նոր տումարի : Հրամանաւ (Տեղի կնքոյ :)

LA VELOUTINE.

ԼԱ ՎԷԼՈՒԹԻՆ կոչուած բրինձի փոշին (բուտրա), որուն պատուականութիւնը կատարելապէս փորձուած եւ ճանցուած է շատ տարիներէ 'ի վեր. մարքասիթ կամ պիսմիւթ անուանեալ տեսակ մի սպիտակ հանքով պատրաստուած ըլլալով, մարդոյս մորթոյն վերայ օգտակար ազդեցութիւն կընէ: Այս ճերմակ փոշին՝ որ կպչուն (եափըշգան) է եւ գրեթէ ամենեւին աչքի չտեսնուիր, մարդոյս մարմնոյն թարմութիւն եւ հետեւաբար կակղութիւն մի կու տայ :

Այս պատուական փոշին Փարիզի մէջ Լա Բէ կոչուած փողոցը Շ. Ֆայ փոմատաճիին քով, իսկ ուրիշ քաղաքները ամեն փոմատաճիներու եւ Ֆրէնկ սափրիչներու քով կըգտնուի :

1873 ԱՄԻ

ՆՈՐ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Ս. Ստեփաննոս եկեղեցւոյ դիմացը Գ. Հայրապետ Յ. Տանձվէրիճեանի գրատունը կըծախուին զանազան տեսակ Օրացոյցներ չափաւոր գնով :

Արշալուսոյ գործակալութեան պաշտօնը 'ի Կ. Պոլիս՝ եղբայրակցաբար ստանձնած է մեծա. Յովսէփ Գավաֆեան էֆէնտին. որոյ գրավաճառութեան խանութը կըգտնուի 'ի Զարմանչալար Եօքուշու. ուստի Արշալուսոյ փոխադրեալ գործոց համար, եթէ հարկ լինի, յիշեալ էֆէնտիին դիմելու է :

(1)Կէս օնսը 5 տիրհէմի չափ է :

Խմբագիր—տէր լրագրոյս, Ղուկաս Գ. Պալտազարեան.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ